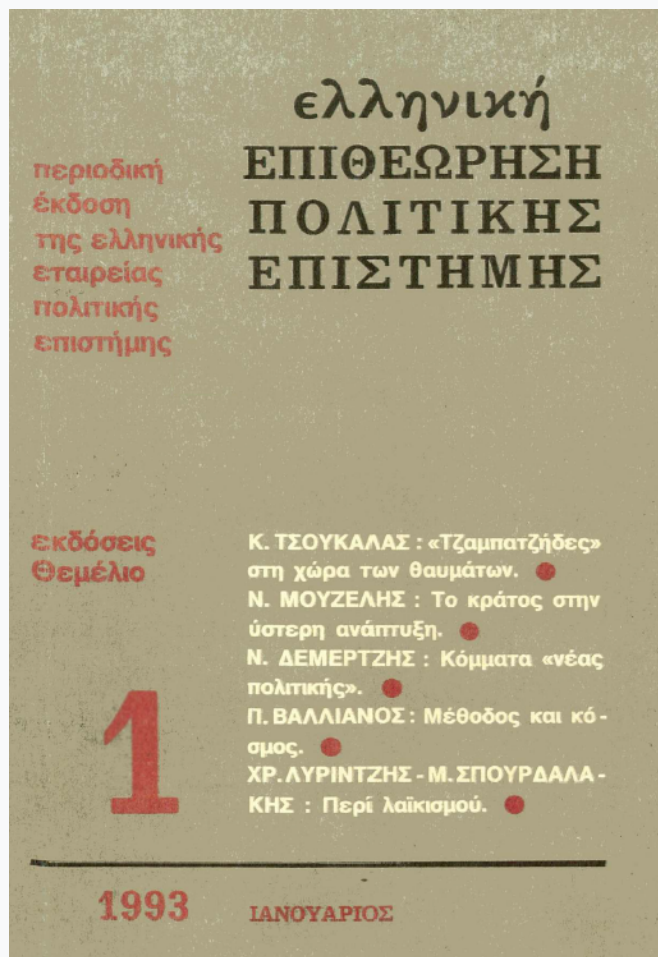

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 1, Αρ. 2 (1993)

Κόμματα «νέας πολιτικής». Πολιτικές και πολιτισμικές οριζουσες

Νίκος Δεμερτζής

doi: [10.12681/hpsa.15326](https://doi.org/10.12681/hpsa.15326)

Copyright © 2017, Νίκος Δεμερτζής

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δεμερτζής Ν. (2017). Κόμματα «νέας πολιτικής». Πολιτικές και πολιτισμικές οριζουσες. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 1(2), 90–110. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15326>

ΚΟΜΜΑΤΑ «ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ». ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΟΡΙΖΟΥΣΕΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Κατά τη δεκαετία του '70, αλλά κυρίως του '80, σε όλες σχεδόν τις βιομηχανικές χώρες εμφανίστηκαν και καθιερώθηκαν καινούρια κόμματα που στα προγράμματα και στους τίτλους τους υπερβαίνουν του περιβάλλοντος. Αν και με μικρά έως αμελητέα εκλογικά ποσοστά, ορισμένα από αυτά τα «πράσινα» κόμματα έχουν ήδη κερδίσει έδρες στα εθνικά και τοπικά κοινοβούλια, όπως επίσης και στο Ευρωκοινοβούλιο. Το πρώτο στον κόσμο εθνικής εμβέλειας κόμμα του περιβάλλοντος ιδρύθηκε στη Νέα Ζηλανδία (20.5.1972) με τον αρχικό τίτλο «Κόμμα Αξιών» (Values Party), τον οποίο μετέτρεψε το 1986 σε «Πράσινο Κόμμα». Κατόπιν ακολούθησε το βρετανικό Green Party και η υποψηφιότητα του René Dumont στις γαλλικές προεδρικές εκλογές του 1974. Ορόσημο όμως αποτέλεσε, ως γνωστόν, η ίδρυση των «Πράσινων» στη Δυτική Γερμανία το 1980 και η είσοδός τους στο Ομοσπονδιακό Κοινοβούλιο με 27 έδρες. Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθεται κατάλογος πράσινων κομμάτων και εκλογικών συνδυασμών περιβαλλοντικού περιεχομένου σε δυτικές χώρες όπως επίσης και σε χώρες του πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού.

2. «ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ» ΚΑΙ ΚΟΜΜΑΤΑ

Η εμφάνιση των «πράσινων»¹ κομμάτων στη δυτικοευρωπαϊκή πολιτική σκηνή αμφισβήτησε σοβαρά την πιο καθιερωμένη εξήγηση της μορφολογίας των δυτικοευρωπαϊκών κομματικών συ-

1. Επίτηδες χρησιμοποιούμε την «έγχρωμη» αυτή ορολογία για να ονομάσουμε τα εν λόγω κόμματα, μια και με αυτό τον τίτλο υφίστανται σε όλες σχεδόν τις χώρες όπου εμφανίστηκαν.

Ημερ. Ίδρυσης	Χώρα	Ονομασία
1972 (20 Μαΐου)	Νέα Ζηλανδία	Κόμμα Αξιών, Πράσινο Κόμμα
1973 (Φεβρ.)	Μ. Βρετανία	Πράσινο Κόμμα
1974	Γαλλία	Οικολόγος υποψήφιος στις προεδρικές εκλογές
1974	Βέλγιο	Πράσινες λίστες (AGALEV και ECOLO)
1979 (Μάρτ.)	Δ. Γερμανία	Πράσινη λίστα εκλογών Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (SPV)
1979	Λουξεμβούργο	Εναλλακτική λίστα
1980 (Ιαν.)	Δ. Γερμανία	Οι Πράσινοι
1980 (Μάρτ.)	Βέλγιο	ECOLO (Πράσινοι Βαλλονίας)
1981 (Σεπτ.)	Σουηδία	Κόμμα Περιβάλλοντος — Οι Πράσινοι
1981 (Δεκ.)	Γαλλία	Οι Πράσινοι
1981 (Δεκ.)	Ιρλανδία	Πράσινη Συμμαχία
1982 (Μαρτ.)	Βέλγιο	AGALEV
1982 (Νοέμβρ.)	Αυστρία	Πράσινοι Εναλλακτικοί
1982 (Δεκ.)	Ισπανία	Πράσινοι (Verde)
1983 (Ιούν.)	Λουξεμβούργο	Πράσινοι-Εναλλακτικοί
1983 (Αύγ.)	Καναδάς	Πράσινο Κόμμα
1983 (Οκτ.)	Δανία	Οι Πράσινοι
1983 (Οκτ.)	Ισπανία	Πράσινοι-Εναλλακτικοί
1983 (Δεκ.)	Ολλανδία	Οι Πράσινοι
1983	Ιαπωνία	Πράσινοι
1983	Φιλανδία	Πράσινη Λίστα
1983 (Μάιος)	Ελβετία	Πράσινο Κόμμα
1983	Ελβετία	Ένωση Πρασίνων
1985 (Φεβρ.)	Ισπανία	Πράσινοι (Los Verdes)
1985 (Οκτ.)	Πορτογαλία	Οι Πράσινοι
1986 (Νοεμβρ.)	Ιταλία	Ομοσπονδία Πρασίνων Υποψηφίων
1987 (Φεβρ.)	Φιλανδία	Ένωση Πρασίνων
1988 (Δεκ.)	Πολωνία	Κόμμα των Πρασίνων
1989 (Ιούν.)	Ελλάδα	Οικολόγοι-Εναλλακτικοί
1990 (Ιαν.)	Τσεχοσλοβακία	Πράσινο Κόμμα

Πηγή: E. Vedung «Ecologism, the State and the Formation of Green Parties», paper prepared for the ECPR workshop «Environmental policy in Europe», Colchester, 23-28 Μαρτίου 1991.

στημάτων: με άλλα λόγια, τη θεωρία των παγιωμένων κομματικών συστημάτων που αναπτύχθηκε στα τέλη της δεκαετίας του '60 από τους Lipset και Rokkan. Εφόσον θεωρείται ότι τα κομματικά συστήματα στην Ευρώπη έχουν αποκρυσταλλωθεί στη βάση ιστορικά διαμορφωμένων διαιρετικών τομών, πώς και γιατί εμφα-

νίζονται νέα κόμματα; Ποιες κοινωνικές δυνάμεις αντιπροσωπεύουν και τι είδους νοηματικούς πολιτικούς προσανατολισμούς εκφράζουν;

Πριν επιχειρήσουμε να απαντήσουμε στα εν λόγω ερωτήματα, επιβάλλεται εδώ να πούμε ότι τα «πράσινα» κόμματα είναι *κατά κύριο λόγο*² φορείς αυτού που έχει καθιερωθεί ως «νέα πολιτική» (New Politics). Συμβουλευόμενος τη βιβλιογραφία θα μπορούσε κανείς να καταλήξει σε έξι σημεία που *καταρχήν* χαρακτηρίζουν

2. Το διατυπώνουμε κατ' αυτόν τον τρόπο γιατί κατά τα τελευταία χρόνια δεν έχουν λείψει οι προσπάθειες να εξηγηθεί η εμφάνιση των κομμάτων της «Νέας Δεξιάς» με βάση τη «νέα πολιτική». Έχουν γίνει δηλαδή απόπειρες, σύμφωνα με τις οποίες στο φαινόμενο «νέα πολιτική» εντάσσονται τόσο τα κόμματα του περιβάλλοντος όσο και τα κόμματα εκείνα που υιοθετούν αυταρχικές λύσεις με κατεύθυνση τη διατήρηση των παραδοσιακών ηθών, την κοινωνική πειθαρχία, το σεβασμό της εξουσίας, τον υπερβάλλοντα εθνικισμό και τις φυλετικές διακρίσεις. Κόμματα, με άλλα λόγια, που ναι μεν υιοθετούν συντηρητικές πολιτικές, αλλά που όμως οι πολιτικές τους αυτές αφίστανται από τον παραδοσιακό συντηρητισμό. Έτσι, έχει διατυπωθεί η γνώμη ότι εάν η «παλαιά πολιτική» ορίζεται από τη διαπλοκή των παραδοσιακών διαιρετικών τομών στα ευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα, η νέα πολιτική προέκυψε αφενός μεν από μια νέα διαιρετική τομή ανάμεσα σε υλιστικές (παλαιά πολιτική) και μετα- ή/και μη-υλιστικές τοποθετήσεις (νέα πολιτική), αφετέρου, όπως θα δούμε και παρακάτω, από τη διάκριση ανάμεσα σε «ελευθεριακούς» (libertarian) και «αυταρχικούς» προσανατολισμούς. Η τελευταία αυτή διάκριση διέπει ακριβώς τις «μη-υλιστικές» στάσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο στο χώρο της νέας πολιτικής εγγράφονται τόσο τα πράσινα κόμματα όσο και τα κόμματα της νέας Δεξιάς. Βλ. εντελώς ενδεικτικά Scott Flanagan, «Value Change in Industrial Societies», *The American Political Science Review*, 81 (4), 1987: 1303-1319 (διάλογος με αντίστοιχες θέσεις του Inglehart). Βλ. επίσης James G. Shields, «The Politics of Disaffection: France in the 1980s», στο J. Gaffney και E. Kolinsky, *Political Culture in France and Germany*, Λονδίνο 1991, σ. 69-90. Επιπλέον, Michael Minkenberg και Ronald Inglehart, «Neoconservatism and Value Change in the USA: Tendencies in the Mass Public of a Postindustrial Society», στο John R. Gibbins (επιμ.), *Contemporary Political Culture. Politics in a Postmodern Age*, Sage, Λονδίνο 1989, σ. 81-109, όπου θεωρείται ότι τα νεοσυντηρητικά κόμματα εδράζονται σε μια συντελούμενη αλλαγή αξιών ενάντια στο μετα-υλιστικό φαινόμενο, και η οποία αλλαγή κινητοποιεί ψηφοφόρους τόσο των παραδοσιακών συντηρητικών κομμάτων όσο και των κομμάτων της παραδοσιακής Αριστεράς. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι ορισμένες νεότερες αναλύσεις προτείνουν μια επιπλέον διάκριση ανάμεσα σε «μετα-υλιστική» και «μετα-μοντέρνα» πολιτική κουλτούρα. Βλ. Bo Reimer, «Postmodern Structures of Feeling: Values and Life-styles in the Postmodern Age», στο Gibbins (επιμ.), *ό.π.*, 1989, σ. 17, 110-126.

τη «νέα πολιτική»,³ σε αντιδιαστολή προς την «παλαιά πολιτική» (Old Politics) των κομμάτων που συγκροτήθηκαν στη βάση των παραδοσιακών διαιρετικών τομών των ευρωπαϊκών πολιτικών συστημάτων. Τα σημεία αυτά είναι:

1) Η διεκδίκηση μιας νέας υποκειμενικότητας προς την κατεύθυνση της αυτοπραγμάτωσης και της υιοθέτησης νέων συμβιωτικών εργαλείων έναντι της πολυπλοκότητας των σύγχρονων συστημάτων και της γραφειοκρατικής «αποικιοποίησης της καθημερινής ζωής». Η υποκειμενικότητα αυτή εναντιώνεται τόσο στον άκρατο ατομοκεντρισμό του καπιταλισμού όσο και στις μέχρι τώρα «μεγάλες διηγήσεις» που επαγγέλθηκαν την άρση του.

2) Η προστασία και προώθηση ίσων ατομικών κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων για όλους, με έμφαση στην ισότητα των δύο φύλων, την ίση μεταχείριση των μειονοτήτων και το σεβασμό της διαφορετικότητας. Προτάγματα δηλαδή που αντιτίθενται στον πατερναλισμό της βιομηχανικής κοινωνίας και στα εθνοκεντρικά της στερεότυπα.

3) Η διεύρυνση της συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσα από το συνδυασμό αντιπροσωπευτικών και μορφών άμεσης δημοκρατίας, όπως και μέσα από την αποκέντρωση και αποσυγκέντρωση των αρμοδιοτήτων.

4) Η προστασία του περιβάλλοντος και η ανασυγκρότηση τόσο της σχέσης ανθρώπου-φύσης όσο και των κοινωνικών σχέσεων, σε αντιπαράθεση με τον παραγωγισμό και την αποτελεσματικότητα των σύγχρονων μορφών οικονομικής εκμετάλλευσης και διαχείρισης.

5) Το αίτημα όχι μόνο και γενικώς για ειρήνη, αλλά και για μονομερή αφοπλισμό, από την πλευρά της Δύσης, με έμφαση στα πυρηνικά όπλα.

6) Ο επαναπροσδιορισμός των διεθνών σχέσεων στη βάση της αυτονομίας και της οικονομικής αλληλεγγύης των πλούσιων χωρών προς τις φτωχές χώρες του Τρίτου Κόσμου.

Με άξονα τα έξι αυτά σημεία αιχμής, η νέα πολιτική και τα

3. Βλ. Thomas Poguntke, «New Politics and Party Systems: The Emergence of a New Type of Party?», *West European Politics*, 10 (1), 1987, σ. 76-88. Βλ. επίσης, Chris Rootes, «The Future of the "New Politics": A European Perspective», *Social Alternatives*, 8 (4), 1990, σ. 7-12, και Scott Lash και John Urry, *The End of Organized Capitalism*, Polity Press, Λονδίνο 1987, σ. 300, 309. Βλ. επίσης Gibbins, *ό.π.*, 1989, σ. 9.

κόμματα νέας πολιτικής (New Politics Parties), όπως έχουν ονομαστεί τα πράσινα κόμματα, θεωρείται ότι όχι μόνο εκφράζουν μια δυσφορία απέναντι στην πολιτική των παραδοσιακών κομμάτων, τονίζοντας νέες προτεραιότητες, αλλά και έχουν, στο μέτρο της επιρροής τους, αλλάξει τον τρόπο της κομματικής ταύτισης και ευθυγράμμισης (alignment). Για όλο και περισσότερους πολίτες, η επιλογή κόμματος και ψήφου δεν ακολουθεί την παράδοση μιας «ταξικής» αλληλεγγύης ή μιας θρησκευτικής προσχώρησης. Αντιθέτως, γίνεται στη βάση συγκεκριμένων κάθε φορά κοινωνικών και πολιτικών θεμάτων. Αν θα μπορούσαμε να διακρίνουμε το περιεχόμενο από τη μορφή της νέας πολιτικής, θα λέγαμε ότι το περιεχόμενο συνίσταται στο αίτημα της διευρυμένης δημοκρατικής συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα, με άξονα μια σειρά θέματα αρχής εις βάρος κατεστημένων επιλογών όπως ο παραγωγισμός, η ανάπτυξη, ο καταναλωτισμός, η τάξη και η ασφάλεια κ.ο.κ. Η μορφή έγκειται στα μέσα της «συμβατικής» ή και «μή συμβατικής» πολιτικής δράσης που χρησιμοποιούνται για να υλοποιηθούν οι αρχές αυτές. Το ποια ακριβώς μέσα και πόροι θα κινητοποιηθούν για το σκοπό αυτό εξαρτάται βασικά κάθε φορά από τις ικανότητες των φορέων της νέας πολιτικής, την πολιτική κουλτούρα και τη δομή των πολιτικών ευκαιριών (political opportunity structure) που προσφέρει το κομματικό και πολιτικό σύστημα σε κάθε χώρα. Στο θέμα αυτό όμως θα επανέλθουμε.

3. ΓΕΝΕΣΙΟΥΡΓΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΜΦΑΝΙΣΗ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ «ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, κατά κύριο λόγο, η «νέα πολιτική» είναι η έκφραση σε πολιτικό επίπεδο ενός νέου κύματος αιτημάτων και αναγκών που, από το τέλος της δεκαετίας του '60 και σε όλη, τουλάχιστον, τη διάρκεια της δεκαετίας του '70, επεκτάθηκε σε όλο σχεδόν τον δυτικό κόσμο. Η εννοιολόγηση ωστόσο των νέων αυτών αιτημάτων και αναφορών αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης. Ήδη πολλοί κοινωνικοί επιστήμονες μιλούν για μεταμοντερνισμό, ενώ άλλοι για «οικολογισμό» ή «περιβαλλοντισμό» ως πλαίσια αναφοράς που εξηγούν και περιγράφουν την ανάδυση της νέας πολιτικής. Στην πλειονότητα όμως των σύγχρονων πολιτολογικών αναλύσεων της «νέας πολιτικής» υιοθετεί-

ται η κατηγορία του «μετα-υλιστικού φαινομένου», όπως αυτή αναπτύχθηκε κυρίως από τον Inglehart.⁴ Η άποψη δηλαδή ότι οι φορείς της νέας πολιτικής οφείλουν την ύπαρξή τους στην ανάδυση μιας νέας ποιότητας αξιών και αναγκών που, αν δεν αντιτίθενται, τουλάχιστον διαφοροποιούνται αισθητά από τα «υλιστικά» στερεότυπα της βιομηχανικής κοινωνίας. Οι μετα-υλιστικές αυτές αξίες αναφέρονται στην αυτοπραγμάτωση των υποκειμένων, στη συμβολική τους αυτοέκφραση, στην προτίμηση της ποιότητας έναντι της ποσότητας, στο σεβασμό της διαφορετικότητας, στην ευαισθητοποίηση της σχέσης ανθρώπου και περιβάλλοντος κ.ο.κ. Τις αξιακές αυτές τοποθετήσεις ο Inglehart τις εξηγεί, ως γνωστόν, στηριζόμενος στην υπόθεση της «έλλειψης» και στην υπόθεση της «κοινωνικοποίησης». Συνεξεταζόμενες οι δύο αυτές υποθέσεις εξυπονοούν ότι, όταν σε μια κοινωνία με επάρκεια πόρων ικανοποιούνται οι βιοσυντηρητικές ανάγκες, τα άτομα τείνουν να επιζητούν την ικανοποίηση «ανώτερων» αναγκών. Οι ανάγκες αυτές αποκτούν μεγαλύτερη αξιακή σημασία για τα άτομα και τους δίδεται ιδιαίτερη έμφαση ακριβώς διότι δεν ικανοποιούνται.⁵ Επιπροσθέτως, τα άτομα των οποίων τα διαμορφωτικά χρόνια της κοινωνικοποίησής τους συμπίπτουν με περιόδους αφθονίας και ασφάλειας τείνουν να υιοθετούν στάσεις που αφορούν λιγότερο την ικανοποίηση άμεσων υλικών αναγκών και περισσότερο την πρόταξη μη υλικών, μετα-υλιστικών στην ορολογία του Inglehart, αιτημάτων και αξιών. Τα αιτήματα αυτά λαμβάνουν τη μορφή ενός δυναμικού διαμαρτυρίας (protest potential), το οποίο υπό ορισμένους όρους μετατρέπεται σε αντισυμβατική πολιτική δράση και η οποία, με τη σειρά της, πραγματώνεται κατά κύριο λόγο από τους νεότερους σε ηλικία, τους σχε-

4. Βλ. το κλασικό πια κείμενο του Ronald Inglehart, *The Silent Revolution*, Princeton 1977. Βλ. επίσης P. Inglehart, «Post Materialism in an Environment of Insecurity», *The American Political Science Review*, 75 (4), 1981, σ. 880-900. Βλ. επίσης προηγούμενη σημ. 3.

5. Βλ. Inglehart, *ό.π.* (1977), σ. 117-147. Βλ. επίσης R. Inglehart και H. Klingemann, «Ideological Conceptualization and Value Priorities», στο S. Barnes και M. Kaase (επιμ.), *Political Action*, Λονδίνο 1979, σ. 203-213· J. Galtung κ.ά., «Overdevelopment and Alternative Ways of Life in High Income Countries», στο Ian Miles και John Irvine (επιμ.), *The Poverty of Progress. Changing Ways of Life in Industrial Societies*, Pergamon Press, Οξφόρδη 1982, σ. 14-24.

τικά πιο μορφωμένους και τους κατόχους εισοδημάτων μεσαίας κλίμακας.⁶

Αρχής γενομένης από τις φοιτητικές εξεγέρσεις στη Δύση κατά την εκπνοή της δεκαετίας του '60, οι μετα-υλιστικές αυτές αξίες ενσωματώθηκαν σε μια λίγο ως πολύ διακριτή πολιτική αντικουλτούρα, η οποία εκφράστηκε με νέα κοινωνικά κινήματα. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσαμε να πούμε ότι η δεκαετία του '70 αποτέλεσε την περίοδο της εμφάνισης και άνθησης των νέων κοινωνικών κινημάτων, ενώ η δεκαετία του '80 μπορεί να χαρακτηριστεί ως η κατ' εξοχήν περίοδος δημιουργίας πράσινων κομμάτων νέας πολιτικής. Στις περισσότερες δε περιπτώσεις, τα κόμματα αυτά είναι το οργανωτικό-πολιτικό αποτέλεσμα της σύγκλισης τριών νέων κοινωνικών κινημάτων: του οικολογικού, του φεμινιστικού και του ειρηνιστικού.⁷

Δεν είναι ο χώρος εδώ να αναλύσουμε διεξοδικώς τις θέσεις του Inglehart και την κριτική που του έχει ασκηθεί. Θα θέλαμε πάντως να σταθούμε σε δύο συγγενή ερωτήματα που έχουν τεθεί στη διεθνή συζήτηση σχετικά με το μετα-υλιστικό φαινόμενο ως γενεσιουργό μήττρας της νέας πολιτικής. Το πρώτο ερώτημα αναφέρεται στο αν το φαινόμενο αυτό συνιστά μια νέα αναδυόμενη συνθήκη στην πολιτική σκηνή των κοινωνιών του ύστερου καπιταλισμού, ή αν αποτελεί απλώς την αντίδραση σε μια ήδη διαμορφωμένη κατάσταση στα οικονομικά και πολιτικά συστήματα των εν λόγω κοινωνιών. Το ερώτημα αυτό έχει τεθεί κυρίως από την κριτική του Offe στις αναλύσεις του Inglehart.⁸

Πιο συγκεκριμένα, ο Offe θεωρεί ότι το μετα-υλιστικό φαινόμενο και η νέα πολιτική δεν οφείλονται στην αλλαγή των υποκει-

6. Barnes-Kaase, *ό.π.*, σ. 80, 108, 111. Για τη σχετική συζήτηση βλ. Η. Κατσούλης (επιμ.), *Τα πολιτικά κόμματα της Δυτικής Ευρώπης*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 121-132, και Νίκος Δεμερτζής, *Κουλτούρα, νεωτερικότητα, πολιτική κουλτούρα*, Αθήνα 1989, σ. 265-300.

7. Βλ. Ron Eyerman και Andrew Jamison, *Social Movements*, Polity Press, Cambridge 1991, σ. 19-23, 34-39, 88-92 και 146-148.

8. Glaus Offe, «Challenging the Boundaries of Institutional Politics: Social Movements since the 1960s», στο Charles Maier (επιμ.), *Changing Boundaries of the Political*, Cambridge 1987, σ. 83-86. Βλ. επίσης Markus Kreuzer, «New Politics: Just Post-Materialist: The Case of the Austrian and Swiss Greens», *West European Politics*, 18 (1), 1990, σ. 12-30, και Franco Ferrarotti, «Social Movements in Western Europe», *Politics, Culture and Society*, 1 (1), 1987, σ. 47-61, ιδιαίτερα σ. 58-59.

μενικών προδιαθέσεων των πολιτών, αλλά στην πίεση που ασκούν αντικειμενικά γεγονότα και οι αναγκαιότητες του συστήματος. Κατά τον Offe, δεν χαρακτηρίζει τη νέα πολιτική τόσο η δημιουργία νέων αξιών και αιτημάτων όσο η κατοχύρωση των αναγκών που ήδη υπάρχουν, η ικανοποίηση των οποίων απειλείται από τις δομικές δυσλειτουργίες του συστήματος. Κατά τον Offe, οι θέσεις του Inglehart χρεώνονται από μια «ψυχολογική» αιτίαση, ενώ ο ίδιος θεωρεί ότι το μετα-υλιστικό φαινόμενο μπορεί να εννοηθεί καλύτερα με όρους «δομικής» εξήγησης. Σύμφωνα με την εξήγηση αυτή, είναι ο κλειστός χαρακτήρας του πολιτικού συστήματος που οδηγεί στο περιθώριο ορισμένα κοινωνικά συμφέροντα και αιτήματα με αποτέλεσμα την υιοθέτηση αντισυμβατικών μορφών πολιτικής συμπεριφοράς και όχι η υποστήριξη κοινωνικών αλλαγών εκ μέρους ενός ορισμένου κοινού, η οποία εδράζεται σε αντικατεστημένες αξιολογικές τοποθετήσεις.

Είναι αλήθεια ότι ο Inglehart δεν προβαίνει σε διεξοδικές αναλύσεις των πολιτικών συστημάτων των δυτικών χωρών. Αντικείμενό του, άλλωστε, είναι η συγκριτική ανάλυση των πολιτικών προδιαθέσεων. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η όλη προσέγγισή του μπορεί να χαρακτηριστεί αμιγώς «ψυχολογική», στο βαθμό που δηλώνεται⁹ ότι η περί «ελλείψεως» υπόθεση πρέπει να συνεξετάζεται με την περί κοινωνικοποίησης υπόθεση. Ότι δηλαδή το μέτρο της υποκειμενικής αίσθησης ικανοποίησης δεν εξαρτάται μόνο από το εισόδημα αλλά και από τις γενικότερες ιστορικές συνθήκες εντός των οποίων τα άτομα συγκροτούν τις υποκειμενικές και κοινωνικές τους ταυτότητες.

Επιπλέον, στις αιτιάσεις του Offe θα μπορούσε κανείς να διαβλέψει μια κάποια δυϊστική κατανόηση της σχέσης ανάμεσα σε υποκειμενικές νοηματικές καταστάσεις και στην παρουσία αντικειμενικών συνθηκών. Ο δυϊσμός ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο, δράση και σύστημα, κουλτούρα και δομή έχει προ πολλού ανατραπεί στη σύγχρονη κοινωνική και πολιτική θεωρία.¹⁰

Το δεύτερο ερώτημα που τίθεται εν σχέσει με τις απόψεις του Inglehart είναι το αν και κατά πόσο το μετα-υλιστικό φαινόμενο

9. Βλ. Inglehart, *ό.π.*, 1981, σ. 881.

10. Βλ. εντελώς ενδεικτικά Bennet M. Berger, «Structure and Choice in the Sociology of Culture», *Theory and Society*, 20 (1991), σ. 1-19.

αποτελεί μια σχετικώς μόνιμη κατάσταση, που χαρακτηρίζει ένα σημαντικό, πλην όμως μειοψηφούν, τμήμα του πληθυσμού των από οικονομική άποψη ανεπτυγμένων χωρών της Δύσης, ή αν είναι ένα παροδικό φαινόμενο που αφορά τα μικρο- και μεσο-πρόθεσμα συμφέροντα ορισμένων αντι-ελίτ, που στις εν λόγω χώρες αποκλείονται από τη νομή της οικονομικής δύναμης και της πολιτικής κυριαρχίας και βιώνουν, ως εκ τούτου, μια κατάσταση σχετικής στέρησης.¹¹

Εάν οι μετα-υλιστικές αξίες και κατά συνέπεια η νέα πολιτική συνιστούν απλώς συγκυριακά και πρόσκαιρα φαινόμενα, λογικό είναι να περιμένει κανείς τόσο τα νέα κοινωνικά κινήματα όσο και τα πράσινα κόμματα να φθίνουν και να αποσύρονται. Αν αυτό αληθεύει εν μέρει για τα σύγχρονα κινήματα,¹² διαψεύδεται σχεδόν πλήρως για την περίπτωση των κομμάτων νέας πολιτικής. Και διαψεύδεται διότι η άποψη που θεωρεί τον μετα-υλισμό φαινόμενο πρόσκαιρο προϋποθέτει μια σχέση γραμμικής συνέχειας και χρονικής αμεσότητας ανάμεσα στην κατάσταση οικονομικής αφθονίας και στην εκδήλωση μετα-υλιστικών στάσεων. Κατ' αυτό τον τρόπο, υποτίθεται ότι, αν εκλείψουν οι συνθήκες αφθονίας, τα άτομα, που πριν βίωναν ως έλλειψη την ανεπάρκεια της κοινωνίας να τους ικανοποιήσει συμβολικές ανάγκες, θα προσαρμόσουν τις προτεραιότητές τους στο επίπεδο της εκπλήρωσης υλικών και μόνο αναγκών. Κάτι τέτοιο όμως δεν έχει συμβεί.

Όπως έχει δείξει ο Inglehart,¹³ οι μετα-υλιστικοί αξιακοί προσανατολισμοί διατηρούνται και σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Οι εν λόγω μάλιστα προσανατολισμοί διατηρούνται πρωτίστως διαγενεακώς (cohort effects), δευτερευόντως δε ηλικιακώς (aging effect). Τούτο σημαίνει ότι οι αξιακοί προσανατολισμοί που συγκροτήθηκαν κατά τη διάρκεια των βασικών διαμορφωτικών χρόνων στις μεταπολεμικές γενιές του οικονομικού θαύματος διατηρούνται με αξιοσημείωτη σταθερότητα στις μετέπειτα περιόδους που χαρακτηρίζονται από οικονομική κρίση και ανασφάλεια. Ακριβώς επειδή δεν υφίσταται κάποια μονοσήμαντη αντιστοιχία

11. Βλ. Poguntke, *ό.π.*, σ. 76. Βλ. επίσης τις κριτικές απόψεις του Lehner, όπως αυτές εκτίθενται στο Η. Κατσούλης, *ό.π.*, σ. 133-134.

12. Eyerman-Jamison, *ό.π.*, σ. 149-150. Βλ. επίσης Alberto Melucci, «Ten Hypotheses for the Analysis of New Movements», στο D. Pinto (επιμ.), *Contemporary Italian Sociology*, Cambridge U.P. 1981, σ. 173-194.

13. Inglehart, *ό.π.*, 1981, σ. 897-898.

ανάμεσα στις διακυμάνσεις των οικονομικών μεγεθών και στον τρόπο που οι άνθρωποι δίνουν νόημα στις πολιτικές συνθήκες ύπαρξής τους, η μετα-υλιστική αλλαγή αξιών επέφερε συγκεκριμένα πολιτικά αποτελέσματα στις δεκαετίες του '70 και του '80, οι οποίες χαρακτηρίζονται από σοβαρή οικονομική ύφεση. Πρόκειται με άλλα λόγια για την επιβεβαίωση της θέσης περί της μη αντιστρεψιμότητας των αξιακών προσανατολισμών που θεμελιώθηκαν κατά τα βασικά διαμορφωτικά χρόνια. Έτσι, χωρίς να αποτελεί αποκλειστικό τους προνόμιο, οι μετα-υλιστικές αξίες χαρακτηρίζουν συχνότερα την ηλικιακή κατηγορία 25-44, τα νέα μεσαία στρώματα, τους πιο μορφωμένους και τους σχετικά ευκατάστατους.

Αλλά δεν είναι μόνο ο μη αντιστρέψιμος χαρακτήρας των αξιών αυτών που αναγορεύει τη νέα πολιτική σε μια λίγο πολύ μόνιμη συνθήκη. Όπως αναφέρει ο Poguntke,¹⁴ εξαιτίας των δομικών αλλαγών στην απασχόληση και στους διάφορους τομείς παραγωγής των σύγχρονων καπιταλιστικών κοινωνιών, σημαντικό τμήμα του εργατικού δυναμικού απασχολείται στον δημόσιο τομέα και στις υπηρεσίες, έχοντας έτσι κατοχυρωθεί απέναντι στις αρνητικές, για άλλα τμήματα του εργαζόμενου πληθυσμού, επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Αποτέλεσμα αυτού είναι να δέχονται λιγότερες ψυχολογικές πιέσεις όσον αφορά τη δέσμευση στις στρατηγικές της οικονομικής ανάπτυξης και σταθερότητας. Πρόκειται βεβαίως εδώ για τα νέα μεσαία στρώματα που, όπως φαίνεται από τις επαναλαμβανόμενες επί σειρά ετών διεθνείς μετρήσεις, είναι φορείς μετα-υλιστικών αξιών και οι κατ' εξοχήν ψηφοφόροι των κομμάτων νέας πολιτικής.

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, μπορούμε νομίζω να δεχτούμε ως βασική εξηγητική παράμετρο της εμφάνισης των πράσινων κομμάτων τη διαμόρφωση μιας νέας πολιτικής κουλτούρας, η οποία στοιχειοθετείται από την εμφάνιση και διάδοση των μετα-υλιστικών αξιών.¹⁵ Ειδικότερα μάλιστα, τα κόμματα αυτά οφείλουν την ύπαρξή τους στην εγρήγορση της περιβαλλοντικής συνείδησης, σταθμό της οποίας αποτέλεσε η δημοσίευση του *Limits*

14. Βλ. Poguntke, *ό.π.*, σ. 77.

15. Στην άποψη αυτή πάντως έχουν διατυπωθεί ορισμένες αντιρρήσεις. Βλ. ενδεικτικά Kreuzer, *ό.π.*, και Clive Church, «The Consolidation of Green Politics in Switzerland», Paper Prepared for the ECPR Workshop «Europe: The Green Challenge», Colchester, 23-28 Ματίου 1991.

to Growth της Λέσχης της Ρώμης το 1972. Είχαν όμως προηγηθεί και ορισμένες άλλες δημοσιεύσεις που επηρέασαν σημαντικά το διεθνές κοινό ώστε να αναγνωρίσει τους κινδύνους της περιβαλλοντικής καταστροφής του πλανήτη.¹⁶

Όπως όμως έχουμε ήδη αναφέρει, της εμφάνισης και της πολιτικής παρουσίας των πράσινων κομμάτων προηγήθηκε, σε όλες σχεδόν τις ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες, η ανάδυση του περιβαλλοντικού ή/και οικολογικού κινήματος.¹⁷ Όπως συμβαίνει σε όλα τα νέα κοινωνικά κινήματα, το πράσινο κίνημα είναι πολυμορφικό. Από χώρα σε χώρα και με παραλλάσσουσες αναλογίες, συντίθεται από διαφορετικές τάσεις, οι κυριότερες των οποίων είναι: (α) ο προστατευτισμός, (β) ο περιβαλλοντισμός, (γ) η πολιτική οικολογία, (δ) ο οικοφεμινισμός, και (ε) ο οικосоσιαλισμός. Στο πλαίσιο των τάσεων αυτών περιλαμβάνεται ένα ολόκληρο φάσμα απόψεων και προσεγγίσεων που ξεκινούν από ορισμένες νεορομαντικές έως και μυστικιστικές τοποθετήσεις απέναντι στη σχέση ανθρώπου-φύσης, περνούν από ποικίλες ριζοσπαστικές πολιτικές αναλύσεις σχετικά με την τριαδική σχέση άνθρωπος-φύση-άνθρωπος, και καταλήγουν σε τεχνοκρατικές προτάσεις επιστημονικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Η διαρκώς αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια βιβλιογραφία προσπάθησε να ταξινομήσει την πανσπερμία αυτή των προσεγγίσεων, με αποτέλεσμα να προβεί σε μια σχεδόν από όλους αποδεκτή διμερή ιδεοτυπική διάκριση: από τη μια μεριά γίνεται λόγος για οικολογία του βάθους (deep ecology) και από την άλλη για επιφανειακή οικολογία (shallow ecology). Οι συνήγοροι της οικολογίας του βάθους υιοθετούν μια ολική ανασυγκρότηση των κοινωνικών σχέσεων και των σχέσεων του είδους με τη φύση, ενώ όσοι υποστηρίζουν την επιφανειακή οικολογία θεωρούν ότι η

16. Τέτοια κείμενα είναι το *Silent Spring* της Rachel Carson, το *Tragedy of the Commons* του Garrett Hardin, το *The Small is Beautiful* του Schumacher, που έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά, κ.ά.

17. Ενώ για τις χώρες αυτές η δεκαετία του '70 ήταν η περίοδος ανάπτυξης οικολογικών κινήματων και η δεκαετία του '80, και δη το πρώτο μισό της, χρονικό διάστημα κατά το οποίο γνώρισαν τη δημιουργία πράσινων κομμάτων, στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου έχουμε μια αρκετά διαφορετική κατάσταση: όχι ιδιαίτερα ανεπτυγμένα οικολογικά κινήματα και περιβαλλοντική συνείδηση, και αρκετά καθυστερημένη εμφάνιση πράσινων κομμάτων.

δράση του οικολογικού κινήματος πρέπει να συγκεντρωθεί στην εξουδετέρωση των αρνητικών μόνο συνεπειών και παρασυνεπειών της ανάπτυξης στο φυσικό περιβάλλον.¹⁸ Πρόκειται δηλαδή για δύο διαφορετικές, αλλά όχι κατ' ανάγκην αλληλοαποκλειόμενες, γενικές προοπτικές, και σε καθεμιά από αυτές εξειδικεύονται πιο συγκεκριμένες τακτικές και στρατηγικές.

Με την οργανωτική μετεξέλιξη των οικολογικών κινημάτων σε πράσινα κόμματα επήλθε σε μεγάλο βαθμό μια θεσμοθέτηση των μέχρι τούδε εξωθεσμικών διεκδικήσεων. Οι αντισυστημικές όψεις του κινήματος αμβλύθηκαν σημαντικά και μάλιστα όχι χωρίς εσωτερικές αντιστάσεις και παλινωδίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η διαφορά ανάμεσα σε Fundis και Realos δεν αφορά μόνο τους γερμανούς πράσινους, αλλά πολλά άλλα ευρωπαϊκά πράσινα κόμματα. Η πορεία ωστόσο από το πράσινο κίνημα στο πράσινο κόμμα δεν είναι μονόδρομος. Η ύπαρξη οικολογικού κινήματος και η ανεπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση δεν οδηγούν αυτομάτως στην ίδρυση οικολογικών κομμάτων νέας πολιτικής. Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, οι μετα-υλιστικές μορφές πολιτικής δράσης και αξίες δεν εξηγούν αφ' εαυτών τη δημιουργία των πράσινων κομμάτων. Υπάρχουν χώρες, όπως π.χ. η Νορβηγία, στις οποίες και αξιόλογο οικολογικό κίνημα υπάρχει και ανεπτυγμένη περιβαλλοντική συνείδηση, χωρίς ωστόσο μέχρι στιγμής να έχουν πράσινο κόμμα. Το μετα-υλιστικό φαινόμενο, ως νέα εναντιωματική πολιτική κουλτούρα στις δυτικές χώρες, αποτελεί ίσως την αναγκαία όχι όμως και την ικανή συνθήκη για την εμφάνιση πράσινων κομμάτων. Και λέμε «ίσως» γιατί, σύμφωνα με ορισμένους αναλυτές, υπάρχουν περιπτώσεις, όπως π.χ. του ελβετικού (GPS) και των αυστριακών (VGÖ/ALO), στις οποίες η εμφάνιση και η λειτουργία πράσινου κόμματος δεν συναρτάται

18. Ορισμένες φορές στη διεθνή βιβλιογραφία η διάκριση ανάμεσα στην οικολογία του βάθους και στην επιφανειακή οικολογία αποδίδεται και με τους όρους Dark ή Deep Green και Light Green αντιστοίχως. Ο όρος «οικολογία του βάθους» πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον νορβηγό φιλόσοφο Arne Naess για να συνοψίσει μια εναλλακτική οικοφιλοσοφία με ρομαντικές και ίσως μυστικιστικές διαστάσεις. Για μια κριτική αυτής της εκδοχής της οικολογίας του βάθους βλ. Tim Luke, «The Dreams of Deep Ecology», *Telos*, 1988 (76), σ. 65-92. Για μια συστηματική ανάλυση των πολιτικών θέσεων της οικολογίας του βάθους βλ. Andrew Dobson, *Green Political Thought*, Λονδίνο 1990.

θετικά με την ύπαρξη μετα-υλιστικών παραμέτρων.¹⁹

Εδώ όμως απαιτείται μια διευκρίνιση: αν και κόμματα νέας πολιτικής είναι κατ' εξοχήν τα πράσινα κόμματα, δεν συνεπάγεται ότι όλα ακολουθούν τα (ελευθεριακά κατά Flanagan) προτάγματα της νέας πολιτικής. Το να υιοθετεί ένα κόμμα περιβαλλοντικές θέσεις ή και να ιδρύεται στη βάση περιβαλλοντικών θεματοποιήσεων δεν σημαίνει ότι καθίσταται αυτομάτως κόμμα νέας πολιτικής. Για να θεωρηθεί τέτοιο, θα πρέπει να πληροί και άλλους όρους, όπως π.χ. αποκεντρωμένη οργανωτική δομή, συμμετοχικές διαδικασίες άμεσης δημοκρατίας, σύνδεση με το οικολογικό κίνημα και μη συμβατικές μορφές πολιτικής δράσης.²⁰ Τέτοιες περιπτώσεις κομμάτων, που ενώ αυτοαποκαλούνται «πράσινα» ή «οικολογικά» δεν ακολουθούν εκείνες τις προγραμματικές και οργανωτικές προδιαγραφές που θα μας επέτρεπαν να τα χαρακτηρίσουμε κόμματα νέας πολιτικής, είναι το Oekologisch-Demokratische Partei (ODP) στη Γερμανία, που διακηρύσσει περίπου οικο-δικτατορικές λύσεις στα προβλήματα της περιβαλλοντικής κρίσης. Είναι επίσης το VGO (Vereinigte Grunen Österreichs) της Αυστρίας, στο οποίο αναφερθήκαμε και προηγουμένως, που απορρίπτει τη συλλογικότητα στη διαδικασία λήψης των αποφάσεων, το ανακλητό των αντιπροσώπων του, και το οποίο υιοθετεί συντηρητικές προστατευτικές πολιτικές για το περιβάλλον. Στην ίδια κατηγορία εμπίπτει και το GBS της Ελβετίας, που έχει πλήρως αποδεχθεί τους κανόνες του ορθόδοξου πολιτικού παιχνιδιού ακολουθώντας μια μάλλον συντηρητική και μονοθεματική στρατηγική. Τέτοιου είδους κόμματα του περιβάλλοντος, παρόλο που ενδέχεται να έχουν εκλογικές επιτυχίες, όπως π.χ. το ελβετικό GBS, πολύ χαλαρές μόνο σχέσεις έχουν με τα κατά χώρα οικολογικά κινήματα. Αν και με τη συγκρότηση των πράσινων κομμάτων επήλθε ρήξη στον αντιθεσμικό χαρακτήρα των κινήματων, η διαφορά ανάμεσα στα οικολογικά κόμματα νέας (ελευθεριακής) πολιτικής και τα άλλα πράσινα κόμματα έγκειται μάλλον στο ότι η είσοδος των πρώτων στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες σήμανε το τέλος του *εξωσυστημικού* χαρακτήρα τους και τη μετατροπή τους σε *αντισυστημικά* κόμματα, εντός όμως του πολι-

19. Βλ. προηγούμενη σημείωση 16.

20. Βλ. Poguntke, *ό.π.*, σ. 81-82.

τικού συστήματος. Αντίθετα, η εμφάνιση των δευτέρων ήταν εξ υπαρχής εσω- και φιλο-συστημική.

Φαίνεται λοιπόν ότι μόνο για τα πράσινα κόμματα νέας πολιτικής αποτελεί το μετα-υλιστικό φαινόμενο αναγκαία συνθήκη για τη συγκρότησή τους. Δεν είναι όμως, όπως τονίσαμε, και η ικανή. Η ικανή συνθήκη είναι η δομή των πολιτικών ευκαιριών που, σε κάθε χώρα, προσφέρεται από το κομματικό και πολιτικό (υπο)σύστημα. Η δομή των πολιτικών ευκαιριών²¹ περιλαμβάνει τις εξής κυρίως παραμέτρους: το εκλογικό σύστημα, τον αριθμό των κομμάτων, τον αριθμό των κομμάτων της αντιπολίτευσης (κυρίως της αριστερής), το βαθμό του κομματικού ανταγωνισμού, και το μέτρο ανταπόκρισης των κυβερνητικών θεσμών και των κομμάτων εξουσίας στην προβολή νέων αιτημάτων και αναγκών. Το αν και πότε ένα οικολογικό κίνημα, στις σχέσεις του με άλλα νέα κοινωνικά κινήματα, θα οργανωθεί πολιτικά σε πράσινο κόμμα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εκάστοτε ιδιαίτερη δομή των πολιτικών ευκαιριών.

Σύμφωνα με τον Herbert Kitschelt,²² η δομή των πολιτικών ευκαιριών έχει δύο διαστάσεις: τις εισροές και τις εκροές. Η διάσταση των εισροών αναφέρεται στις συνθήκες υποδοχής εντός των οποίων τα κοινωνικά κινήματα συμμετέχουν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων πολιτικών (policies). Στις συνθήκες αυτές περιλαμβάνονται, βασικά, ο αριθμός, η διαπραγματευτική δύναμη και η απόσταση των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και κομμάτων, η σχέση ανάμεσα σε κοινοβούλιο και εκτελεστική εξουσία και, τέλος, η ύπαρξη διαμεσολαβητικών κοινωνικών θεσμών στους ο-

21. Ο όρος αυτός πρωτοεμφανίστηκε στα κείμενα του Peter Eisinger και τον επεξεργάστηκε ο Sidney Tarrow. Προσφάτως όμως γνώρισε ευρεία απήχηση και εφαρμογή λόγω των αναλύσεων του Herbert Kitschelt. Έχει μάλιστα σημειωθεί μια κάποια πληθωρική τάση στη χρήση του, έτσι ώστε να αναφέρεται και σε απλές συγκυριακές συνθήκες. Για να αποφευχθεί η σύγχυση αυτή καλό είναι, όταν χρησιμοποιείται, η «δομή των πολιτικών ευκαιριών» να αφορά μόνο τις ιδιότητες των πολιτικών και κομματικών συστημάτων. (Αναφέρεται από τον Chris Roothes, «Theory of Social Movements: Theory for Social Movements?», *Philosophy and Social Action*, 16 (4), 1990, σ. 16).

22. Βλ. H. Kitschelt, «Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies», *British Journal of Political Science*, 16 (1), 1986, σ. 67-85. Βλ. επίσης Marvin Overby, «West European Peace Movements: An Application of Kitschelt's Political Opportunity Structures Thesis», *West European Politics*, 13 (1), 1990, σ. 1-11.

ποίους μορφοποιούνται τα συλλογικά συμφέροντα. Από την άποψη λοιπόν των εισροών, η δομή των πολιτικών ευκαιριών ενός πολιτικού ή/και κομματικού συστήματος μπορεί να χαρακτηριστεί βάσει της διπλής μεταβλητής «ανοικτό/κλειστό».

Η διάσταση των εκροών αναφέρεται στην ικανότητα των πολιτικών συστημάτων να εφαρμόζουν συγκεκριμένες πολιτικές, ανταποκρινόμενες σε αρθρωμένα κοινωνικά αιτήματα. Ο τρόπος της ανταπόκρισης διαφέρει ανάλογα με το βαθμό του γεωγραφικού και, κυρίως, του οργανωτικού/διοικητικού συγκεντρωτισμού των κέντρων λήψης των αποφάσεων. Από τη σκοπιά λοιπόν της ικανότητας εφαρμογής κρατικών πολιτικών, η δομή των πολιτικών ευκαιριών μπορεί να κατηγοριοποιηθεί και με βάση τη μεταβλητή «ήπια/ισχυρή», η οποία σε γενικές γραμμές αντιστοιχεί στη γνωστή διάκριση «ήπιο κράτος»-«ισχυρό κράτος».

Προκύπτει έτσι μια 2×2 μήτρα κατηγοριών: μια συγκεκριμένη δομή πολιτικών ευκαιριών μπορεί να είναι ταυτοχρόνως ανοικτή και ήπια, ανοικτή και ισχυρή, κλειστή και ήπια, ή κλειστή και ισχυρή.²³ Ανάλογα με το ποια ιδιαίτερη περίπτωση επικρατεί, η δράση των κοινωνικών κινημάτων ακολουθεί και μια αντίστοιχη, κατά κύριο λόγο, πορεία. Όταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών είναι ανοικτή και ήπια, όταν δηλαδή το πολιτικό σύστημα είναι υποδεκτικό σε αιτήματα και διεκδικήσεις και ταυτοχρόνως οι θεσμοί του χαρακτηρίζονται από χαλαρότητα, τα κινήματα τείνουν να ακολουθούν αφομοιωτικές στρατηγικές δράσης. Τούτο, και γιατί τους επιτρέπεται να διατυπώνουν τις αξιώσεις τους και γιατί μεγάλο μέρος των διεκδικήσεών τους υιοθετείται από τους κυβερνητικούς θεσμούς. Στην περίπτωση της ανοικτής και ισχυρής δομής πολιτικών ευκαιριών τα κινήματα πιέζουν για τη μεταστροφή των αιτημάτων τους σε κρατικές πολιτικές. Αυτό συμβαίνει διότι ναι μέν οι θεσμοί των εισροών είναι ανοικτοί και επιτρέπουν την έκφραση αιτημάτων, πλην όμως οι θεσμοί των εκροών χαρακτηρίζονται από έλλειψη προσαρμοστικότητας στις κοινωνικές πιέσεις. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι δύο αυτές περιπτώσεις αφορούν ενδοσυστημικές στρατηγικές των κοινωνικών κινημάτων. Όταν όμως η δομή των πολιτικών ευκαιριών είναι κλειστή, όταν αποκλείει δηλαδή νέες κοινωνικές ομάδες και

23. Βλ. Kitschelt, *ό.π.*, σ. 64.

αξιώσεις, τότε συνήθως τα κοινωνικά κινήματα ακολουθούν εξω-συστημικές στρατηγικές.

Ως προς το ζήτημα της οργανωτικής μεταστροφής των κινημάτων, στην περίπτωση μας του οικολογικού, σε πολιτικό κόμμα, θα μπορούσε κανείς να πει ότι οι πιθανότητες δημιουργίας κόμματος αυξάνονται όταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών προσφέρει: (α) ένα επιτρεπτικό εκλογικό σύστημα, (β) ανοικτούς διαύλους πολιτικής επικοινωνίας, (γ) καθιερωμένα κόμματα τα οποία αδυνατούν να ανταποκριθούν σε νέα αιτήματα σχετικά με την περιβαλλοντική κρίση, (δ) ένα κομματικό σύστημα με περιορισμένο, σχετικά, αριθμό αντιπολιτευόμενων κομμάτων, και (ε) μειωμένη πόλωση ανάμεσα στα ανταγωνιζόμενα παραδοσιακά κόμματα.²⁴ Σε συνδυασμό βεβαίως με τη δομή των πολιτικών ευκαιριών θα πρέπει να υπολογιστεί και η αποφασιστική, ορισμένες φορές, επίδραση συγκυριακών παραγόντων, που άλλοτε ανακόπτουν και άλλοτε επιταχύνουν τις διαδικασίες σχηματισμού νέων πράσινων κομμάτων.²⁵

Έχοντας όλα όσα προηγήθηκαν κατά νου, μπορούμε νομίζουμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι κυριότερος γενεσιουργός παράγοντας δημιουργίας πράσινων κομμάτων είναι η εκλεκτική συγγένεια ανάμεσα στη μετα-υλιστική πολιτική κουλτούρα και στη θετική υπαγωγή των στοιχείων που συγκροτούν την εκάστοτε δομή των πολιτικών ευκαιριών.

Στην περίπτωση όμως που υπάρχει αρνητική υπαγωγή των στοιχείων της δομής των πολιτικών ευκαιριών, και παρό το γεγονός ότι ενδέχεται να διατυπώνονται ανάγκες και αιτήματα νέου τύπου, πέρα από το ότι οι πιθανότητες ίδρυσης πράσινου κόμματος είναι εξαιρετικά περιορισμένες, διαγράφονται δύναμει οι εξής προοπτικές: (α) τακτική υφαρπαγή των νέων αιτημάτων

24. Βλ. Rootes, «The Future of "New Politics"», *ό.π.*

25. Τέτοια ήταν π.χ. η συγκυρία της ελληνικής πολιτικής σκηνής την άνοιξη του 1989 όταν οι έλληνες οικολόγοι αποφάσισαν να συγκροτήσουν την Ομοσπονδία Οικολογικών Οργανώσεων και να συμμετάσχουν στις επερχόμενες, τότε, εκλογικές διεργασίες υπολογίζοντας σε εκλογικά οφέλη, βάσει της αναμενόμενης αλλά μηδέποτε πραγματοποιηθείσας, λόγω του λαϊκισμού τους, πολυδιάσπασης των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ. Για μια ανάλυση του ελληνικού οικολογικού κινήματος και τις κομματικές μορφές έκφρασής του βλ. Nicolas Demertzis, «Green Movement and Green Party in Greece», Paper Presented to the ECPR Workshop «Europe: The Green Challenge», Colchester, 23-28 Μαγτίου 1991.

από τα μεγάλα κόμματα εξουσίας, (β) οικειοποίηση των αιτημάτων αυτών από ένα (ή και περισσότερα ίσως) μικρό αριστερό κόμμα, που του δίδεται έτσι η δυνατότητα να διατηρηθεί στην πολιτική σκηνή, (γ) εσωτερική διαίρεση ή διάσπαση ενός σχετικά μεγάλου αριστερού κόμματος της αντιπολίτευσης στη βάση των νέων διαιρετικών τομών που υπαγορεύει η νέα πολιτική, (δ) αποξένωση των φορέων της νέας πολιτικής από το πολιτικό και κομματικό σύστημα.²⁶ Αφ' ης στιγμής, όμως, πράσινα κόμματα νέας πολιτικής έχουν όντως εμφανιστεί στις δυτικές χώρες ως οργανωμένη έκφραση νέων συγκρούσεων, εκείνο που ίσως από εδώ και πέρα έχει περισσότερο ενδιαφέρον δεν είναι τόσο η εξήγηση της εμφάνισής τους όσο η ανάλυση του γιατί εξακολουθούν να υφίστανται ακόμη.²⁷ Πριν όμως προχωρήσουμε στη συζήτηση γύρω από τις προοπτικές των πράσινων κομμάτων, θα σταθούμε με συντομία σε μια ενδεικτική τυπολογία τους, που ενδεχομένως μπορεί να χρησιμεύσει σε συγκριτικού είδους αναλύσεις.

4. ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ «ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

Θα πρέπει να έχει γίνει σαφές ότι, όπως και τα κατά τόπους οικολογικά κινήματα,²⁸ έτσι και τα πράσινα κόμματα χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια. Εάν ο ελάχιστος κοινός παρανομαστής των εν λόγω κομμάτων είναι η αναφορά στο περιβάλλον, οι διαφορές τους ως προς το πώς τα περιβαλλοντικά ζητήματα θα πρέπει να θεματοποιηθούν και να λυθούν πράγματι επιπολάζουν. Πέραν αυτού, διαφορές υπάρχουν και ως προς την οργανωτική τους συγκρότηση. Ανάλογα με την εν γένει πολιτική οργανωτική παράδοση των ιδρυτικών μελών τους, τα κόμματα αυτά υιοθετούν τη μια ή την άλλη μορφή εσωτερικής οργάνωσης.

Στη βάση αυτής λοιπόν της προβληματικής θα μπορούσε κανείς να προβεί σε μια πρώτη, πλην όμως ενδεικτική τυπολογία των πράσινων κομμάτων. Η τυπολογία αυτή στηρίζεται σε τέσσερα ζεύγη κριτηρίων, από τα οποία προκύπτουν οκτώ διαφο-

26. Poguntke, *ό.π.*, σ. 79.

27. Church, *ό.π.*, σ. 3.

28. Βλ. Jan Pakulski, *Social Movements. The Politics of Moral Protest*, Longman Cheshire, Μελβούρνη 1991, σ. 32 κ.ε.

ρετικοί τύποι κομμάτων. Το κάθε ζεύγος αναφέρεται στις παρακάτω τέσσερις περιοχές: (α) προγραμματικές θέσεις, (β) τακτική, (γ) στάση απέναντι στην Αριστερά, και (δ) εσωτερική οργάνωση.

Ως προς τις *προγραμματικές θέσεις τους*, τα εν λόγω κόμματα μπορούν να διακριθούν σε δύο τύπους. Από τη μια πλευρά κατατάσσονται όσα κατά τον ένα ή τον άλλο τρόπο ακολουθούν τις θέσεις της οικολογίας του βάθους· προβλέπουν δηλαδή στα καταστατικά τους αποφασιστικές αλλαγές τόσο στη σχέση φύσης-κοινωνίας όσο και στη δομή των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων κυριαρχίας. Από την άλλη πλευρά μπορούμε να τοποθετήσουμε τα πράσινα εκείνα κόμματα που υιοθετούν τις προτάσεις της επιφανειακής οικολογίας. Η διάκριση αυτή θα μπορούσε ίσως να αποδοθεί με τους όρους «οικολογία» vs «περιβαλλοντισμός», που είναι και πιο προσφιλείς στην ελληνική δημοσιότητα. Στο ζήτημα αυτό πάντως αναφερθήκαμε προηγουμένως.

Ως προς την *τακτική*, τα πράσινα κόμματα μπορούν να καταταγούν βάσει της γνωστής διάκρισης ανάμεσα σε «θεμελιακά» και «ρεαλιστικά». Θα πρέπει εδώ να υπογραμμιστεί ότι η διάκριση ανάμεσα σε Fundis και Realos δεν αντιστοιχεί στη διάκριση ανάμεσα σε οικολογικές και περιβαλλοντικές προγραμματικές θέσεις. Η εν λόγω διάκριση αναφέρεται στην εντός των πράσινων κομμάτων διαμάχη ως προς τα μέσα που θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν για την πραγματοποίηση των στόχων τους.²⁹ Και τα μέσα αυτά σχετίζονται ευθέως με τη στάση που καλούνται να κρατήσουν οι πράσινοι απέναντι στο κράτος και την κοινοβουλευτική δημοκρατία.³⁰ Η απόρριψη των αντιπροσωπευτικών διαδικασιών εν ονόματι της άμεσης δημοκρατίας, και αντιστρόφως, είναι μια συζήτηση που κατά κάποιο τρόπο επαναλαμβάνει τις στρατηγικές διαμάχες του ιστορικού εργατικού κινήματος (Kautsky, Luxemburg, Bernstein). Η διαμάχη αυτή όμως διεξάγεται εντός των πράσινων κομμάτων νέας πολιτικής, των κομμάτων δηλαδή που προγραμματικά κρατούν αποστάσεις από τον απλό περιβαλλοντισμό.

Ως αντισυστημικά κόμματα, οι πράσινοι έρχονται εκ των πραγ-

29. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι υπάρχει εσωτερική ανομοιογένεια εντός ενός «στρατοπέδου».

30. Βλ. Brian Doherty, «A Comparative Analysis of Fundi-Realo Conflicts in the Green Parties of Five Countries», Paper Prepared for the ECPR Workshop «Europe: The Green Challenge», 23-28 Μαγρίου 1991.

μάτων σε συνάφεια με τα (άλλα) κόμματα της Αριστεράς. Είναι γνωστό εξάλλου ότι σε πολλές περιπτώσεις τα μέλη των κομμάτων αυτών προέρχονται ευθέως από κόμματα της κοινοβουλευτικής και εξωκοινοβουλευτικής αριστεράς. Η *στάση τους όμως απέναντι στην αριστερά*, τόσο ως ιδέα όσο και ως οργανωμένη πολιτική δύναμη, διαφέρει. Υπάρχουν πράσινα κόμματα, όπως π.χ. το γερμανικό, τα οποία θεωρούν ότι οι θέσεις τους διαφέρουν από την παραδοσιακή σοσιαλδημοκρατία και τον κομμουνισμό, αλλά που εν πάση περιπτώσει εντάσσονται στις δυνάμεις της Αριστεράς. Παρά τις όποιες διαφοροποιήσεις τους από την παραδοσιακή Αριστερά, τα κόμματα αυτά εξακολουθούν να αυτοτοποθετούνται στον διαιρετικό άξονα «Δεξιά-Αριστερά». Αντιθέτως, ορισμένα άλλα κόμματα, υιοθετώντας μια μετα-μοντέρνα προσέγγιση, θεωρούν ότι η πράσινη πολιτική υπερβαίνει τον άξονα Δεξιάς-Αριστεράς και αυτοχαρακτηρίζονται μετα-αριστερά κόμματα. Εκτός από το ιταλικό, τέτοια περίπτωση είναι και το γαλλικό.³¹

Ως προς το κριτήριο της *εσωτερικής τους οργάνωσης*, τα πράσινα κόμματα μπορούν να διακριθούν με αναφορά το βαθμό συγκεντρωτισμού. Ναι μεν έχουν μια κατά το μάλλον ή ήττον ομοσπονδιακή εσωτερική δομή, πλην όμως η δομή αυτή ενδέχεται να κυμαίνεται από τη μορφή μιας χαλαρής ατυπίας, όπως στην περίπτωση των ιταλών πρασίνων, έως τη μορφή μιας αρκετά πειθαρχημένης εσωτερικής οργάνωσης, όπως στην περίπτωση των Βέλγων.³²

Εννοείται φυσικά ότι τα κριτήρια αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο για την κατασκευή ιδεοτυπικών συνδυαστικών κατηγοριών, οι οποίες επ' ουδενί λόγω πρόκειται να αποσυνδεθούν από την εκάστοτε ζωντανή πολιτική εμπειρία.

5. ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ «ΝΕΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ»

Διαφάνηκε ήδη ότι οι περισσότερες ενδείξεις συντείνουν στη θέση ότι το μετα-υλιστικό φαινόμενο είναι μια σχετικά μόνιμη κα-

31. Βλ. Νίκος Γεωργαράκης, «Οικολογία και οικολογισμός στη Γαλλία: Πολιτισμική έκφραση μιας ιδεολογίας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 61 (1986), σ. 30-53.

32. Doherty, *ό.π.*

τάσταση. Τούτο θα μπορούσε κατά μια έννοια να εξηγήσει τους λόγους διατήρησης των πράσινων κομμάτων σήμερα. Από μόνο του ωστόσο δεν εξαντλεί την όλη κατάσταση. Είπαμε ήδη ότι όταν η δομή των πολιτικών ευκαιριών είναι επιτρεπτική αυξάνονται οι πιθανότητες διεύρυνσης της επιρροής των νέων αυτών κομμάτων. Αν όμως μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '80 τα δυτικά κομματικά συστήματα επέδειξαν αδυναμία συστηματικής αντιμετώπισης των νέων διεκδικήσεων, αφήνοντας έτσι στα πράσινα κόμματα ελεύθερο πεδίο πολιτικής αντιπροσώπευσης, από το χρονικό εκείνο σημείο και έπειτα η κατάσταση τείνει να αντιστραφεί. Τόσο τα κυβερνητικά όσο και τα μεγάλα αντιπολιτευτικά κόμματα προσαρτούν στα προγράμματά τους περιβαλλοντικά ζητήματα, με κύριο σκοπό την αποτροπή διαρροών των ψηφοφόρων τους. Ως βασικός συντελεστής του πολιτικού συστήματος, τα ΜΜΕ, συνεπικουρούμενα από μεγάλες διεθνείς προστατευτικές περιβαλλοντικές οργανώσεις όπως η Greenpeace και The Friends of the Earth, ασχολούνται όλο και πιο πολύ με το περιβάλλον ως ειδησεογραφικό εμπορεύσιμο είδος.

Οι διαδικασίες αυτές, προσαρμογής των πολιτικών και κομματικών συστημάτων στις νέες θεματοποιήσεις παρέμειναν βεβαίως και παραμένουν στο επίπεδο της επιφανειακής οικολογίας ή, αλλιώς, του τεχνοκρατικού περιβαλλοντισμού, αδυνατώντας να συμπεριλάβουν προτάσεις της οικολογίας του βάθους, κάτι που θα επέφερε κρίση ταυτότητας στα παραδοσιακά κόμματα. Παρ' όλα αυτά, η συμπερίληψη περιβαλλοντικών θεμάτων στις θέσεις και στα προγράμματά τους αποστρέφει δυνητικούς ψηφοφόρους των πράσινων κομμάτων. Αυτά με τη σειρά τους βρίσκονται αντιμέτωπα με δυο προοπτικές εξίσου, νομίζουμε, αδιέξοδες: είτε να εντείνουν την κομματική αντιπαράθεση, με αρνητική παρασυνέπεια να αναζωπυρωθούν οι παραδοσιακές, διαιρετικές τομές και να χάσουν έτσι δυνητικούς ψηφοφόρους, είτε να συνεργαστούν με μεγάλα κόμματα της αντιπολίτευσης, με κίνδυνο να απωλέσουν την αντισυστημική τους πολιτική ταχύτητα. Και οι δύο προοπτικές είναι αμυντικές: στην πρώτη χάνονται νέοι ψηφοφόροι, με τη δεύτερη χάνονται οι παλαιοί.

Το δίλημμα αυτό φυσικά είναι το κόστος της ενσωμάτωσης στις κοινοβουλευτικές διαδικασίες. Το κρίσιμο, νομίζουμε, ζήτημα για το μέλλον των πράσινων κομμάτων είναι το πώς θα διατηρήσουν τον εσωσυστημικό χαρακτήρα τους δίχως να χάσουν

την αντισυστημική γραμμή τους. Αν στα παραπάνω συνυπολογιστούν και ορισμένα άλλα στοιχεία, όπως π.χ. οι εσωτερικές πολιτικές διαφορές των πρασίνων, η αδυναμία, τις περισσότερες φορές, συγκρότησης ενός εναλλακτικού αλλά και ρεαλιστικού προγράμματος, οι οργανωτικές δυσλειτουργίες τους και η αρνητική εμπειρία των γερμανών πρασίνων στις εκλογές του Δεκεμβρίου του 1990, τότε ευλόγως μπορεί κανείς να θέσει το ερώτημα σχετικά με τις προοπτικές των κομμάτων αυτών. Φυσικά, έτοιμες συνταγές για το μέλλον δεν υπάρχουν, ιδιαίτερα στους καιρούς που ζούμε. Ίσως το να κρίνει κανείς κατά περίπτωση, αποτελεί την ασφαλέστερη μέθοδο. Επειδή όμως πέρα από τη μοναδικότητα των κοινωνικών και πολιτικών φαινομένων εξακολουθούν να υπάρχουν κοινές συνισταμένες, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι πολλά θα εξαρτηθούν από την παρουσία του μεταυλιστικού φαινομένου, την ικανότητα της Αριστεράς να συνδυάσει τις παλαιές και τις νέες αντιφάσεις του συστήματος προς την κατεύθυνση εναλλακτικών και πειστικών προταγμάτων, και τη δυνατότητα των κοινωνικών κινημάτων να ανανεώνονται και να διευρύνουν τα πολιτισμικά όρια και τους πολιτικούς όρους της διαφορετικότητας.